

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۲۹۸۰-۷۷۸۶ISSN

زمان چاپ: ۱۴۰۲/۰۴/۲۰

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

شناسایی پارامترهای موثر بر رفع اسکان غیر رسمی (مطالعه موردی : شهر بوشهر)

ایوب حاجیانی

کارشناس ارشد مهندسی و مدیریت ساخت

چکیده:

امروزه رشد شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه، بیشتر از کشورهای توسعه یافته است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی و به دنبال آن وقوع ۸ سال جنگ تحمیلی، تغییراتی در شرایط ساختاری کشور رخ داده است و همین امر سبب رشد بی رویه شهرها و به نوبه آن، رشد حاشیه نشینی شد. این پژوهش به بررسی و تحلیل علل شکل گیری اسکان غیر رسمی شهری؛ مطالعه موردی شهر بوشهر می پردازد. یا این هدف که ضمن تبیین شاخص های اسکان غیر رسمی در این شهر از لحاظ اقتصادی، اجتماعی و کالبدی به مقایسه تطبیقی اسکان غیر رسمی شهر بوشهر پرداخته است. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی است، جامعه آماری ساکنین شهر بوشهر می باشد. برای گردآوری اطلاعات مورد نیاز از روش کتابخانه ای، ابزار پرسشنامه بهره گرفته شده است. نوع نمونه گیری در این تحقیق تصادفی بوده است برای تجزیه و تحلیل و پردازش داده ها از نرم افزار Spss نسخه ۲۶ استفاده شده است. یافته های پژوهش نشان داد که: عوامل اقتصادی، اجتماعی-جمعیتی و توسعه و بهسازی کالبدی در پیدایش و گسترش اسکان غیر رسمی در شهر بوشهر موثر بوده است. قابل ذکر است که عوامل سیاسی-اداری و مدیریت شهری در پیدایش و گسترش اسکان غیر رسمی در شهر بوشهر تاثیر معناداری مشاهده نشد. بنابراین عوامل موثر در پیدایش و گسترش اسکان غیر رسمی در شهر بوشهر مهاجرت، بیکاری، کمبود درآمد، ارزانی زمین و مسکن و... بوده است. واژگان کلیدی: اسکان غیررسمی، حاشیه نشینی، شهر بوشهر.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۲۹۸۰-۷۷۸۶ISSN

۱- مقدمه

در نتیجه شکل گیری این پدیده مسایل متعددی را با خود به همراه دارد که فقط محدود به مناطق حاشیه نشین نمی شود و حتی کل یک شهر را متأثر می سازد، به طوری که پیامد آن بروز انواع ناهنجاریها در زمینه شهرنشینی است. اشتغال افراد حاشیه نشین در مشاغل غیر رسمی و کاذب، وجود ساخت و سازهای غیر مجاز، عدم توانایی شهرداری ها برای ارایه ی خدمات مناسب در این مناطق، آلودگی محیط زیست، اثرات نامطلوب فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی این مناطق بر کل سیستم شهری، افزایش جرم و انحرافات در این مناطق همه و همه از جمله آثار مخرب و مضر حاشیه نشینی، چه بر روی ساکنان آن مناطق و چه بر روی دیگر افراد ساکن در شهرهای بزرگ می باشند(اوغلی، ۱۳۹۶، ۹۶)، با وجود این مسائل هم اکنون شاهد شکل گیری هر چه بیشتر این مناطق در شهرهای بزرگ کشور از جمله شهر بوشهر هستیم.

رشد جمعیت بی رویه به شهر بوشهر خصوصاً پس از انقلاب، غیر قابل کنترل بودن مهاجرت ها، توسعه فیزیکی مدیریت نشده شهری منجر به شکل گیری این محلات شده و به تبع آن باعث بروز مشکلات فراوان در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، کالبدی، زیست محیطی برای شهر بوشهر شده است.

۲- فرضیات پژوهش

- ۱- به جهت بهبود روند اسکان غیر رسمی در شهر بوشهر پارامترهای اقتصادی، اجتماعی و بهسازی کالبدی موثر می باشد.
- ۲- به جهت بهبود روند اسکان غیر رسمی در شهر بوشهر پارامترهای اقتصادی مانند درآمد پایین، خشکسالی و رکود کشاورزی و بیکاری موثر می باشد.
- ۳- به جهت بهبود روند اسکان غیر رسمی در شهر بوشهر پارامترهای سیاسی - اداری و مدیریت شهری موثر می باشد.

۳- روش تحقیق

جامعه آماری این تحقیق شامل متوسط ساکنین بافت های شهر بوشهر می باشد که بر اساس اطلاعات کسب شده از سازمان مربوطه این تعداد بطور متوسط شامل ۱۵۰۰ نفر در روز می شود.

برای برآورد حجم نمونه ی آماری از فرمول کوکران استفاده شده است. به قرار زیر:

$$n = \frac{N.t^2.p.q}{N.d^2 + t^2.p.q}$$

n تعداد حجم نمونه است که از طریق فرمول کوکران به دست می آید.

N تعداد کل جمعیت مورد مطالعه می باشد.

t احتمال صحت گفتار است که با توجه به درصد احتمال اطمینان در سطح ۹۵ درصد، برابر با ۱/۹۶ می باشد.

P احتمال وجود صفت.

q احتمال فقدان صفت.

d احتمال خطا که در تحقیق ۵٪ در نظر گرفته شده است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

با توجه باینکه جامعه آماری این تحقیق شامل ساکنین شهر بوشهر می باشد، لذا بر اساس فرمول کوکران تعداد حجم نمونه این تحقیق 384 نفر بطور تصادفی در روزهای مختلف هفته انتخاب و سئوالات خود را از این افراد خواهیم پرسید.

۳-۱- روش گردآوری اطلاعات

این تحقیق بر اساس هدف، کاربردی است و بر اساس ماهیت و روش، «توصیفی- تحلیلی» است. برای جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز در پژوهش حاضر از دو روش مطالعات اسنادی و میدانی استفاده شده است، اطلاعات و داده‌های مورد نیاز از روش کتابخانه‌ای (اسنادی)، شامل کتب، گزارش‌ها و تحقیقات پژوهشی، پایان‌نامه‌ها، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن و سالنامه‌های آماری، در سال‌های مختلف بدست آمده است. روش میدانی بر روش پرسشنامه، مشاهده و مصاحبه، و با بهره‌گیری از نظرات سازمان‌ها و ادارات مدیریت شهر بوشهر می باشد.

۳-۲- روایی و پایایی:

روایی محتوا نشان می دهد که ابعاد و عناصر یک مفهوم تا چه حد تحت پوشش دقیق قرار گرفته است روایی ظاهری نیز نشان می دهد که عناصر مورد سنجش به طور ظاهری توانایی اندازه‌گیری مفهوم ما را دارند و اینکه آیا صاحب نظران تأیید می کنند که ابزار، آنچه را که باید اندازه بگیرد اندازه می گیرد (سکاران، ۱۳۹۰).

محقق پرسشنامه مذکور را به تعدادی از خبرگان شامل استاد راهنما و برخی دیگر از اساتید مربوط و همچنین تعدادی از محققان و مدیران در سازمان مورد مطالعه، ارائه داده و نظرات اصلاحی آنان را اعمال گردید و در نهایت مورد تأیید آنها قرار گرفت. بنابراین، پرسشنامه‌های مورد استفاده در این تحقیق از روایی مورد نیاز برخوردار خواهند بود. پایایی نیز عبارت است توانایی ابزار در حفظ پایایی خود در طول زمان، علیرغم شرایط غیره قابل کنترل آزمون و وضعیت خود پاسخ دهندگان است. پایایی این پژوهش با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ سنجیده می شود. آلفای کرونباخ بنا به تعریف برگمن^۱ (۲۰۰۶) و هایر^۲ (۲۰۱۱) به بررسی همبستگی درونی سئوالات می پردازد؛ و سپس بر مبنای این همبستگی ها ضریبی به نام ضریب آلفای کرونباخ ارائه می گردد (اله‌یاری بوزجانی، ۱۳۹۲). هایر (۲۰۱۱) بیان می دارد که در صورتی که ضریب آلفای کرونباخ بین ۰/۶ تا ۰/۸ درصد سازگار باشد سازگاری درونی روایی خوب و در صورتی که بیشتر از ۰/۸ درصد باشد سازگاری درونی بسیار خوب می باشد (اله یاری بوزجانی، ۱۳۹۲)؛ و همچنین بیان می کند میزان آلفای کرونباخ بین ۰/۸ تا ۰/۹ درصد را می توان به عنوان پایایی خوب در نظر گرفت.

۴- معرفی محدوده مورد مطالعه

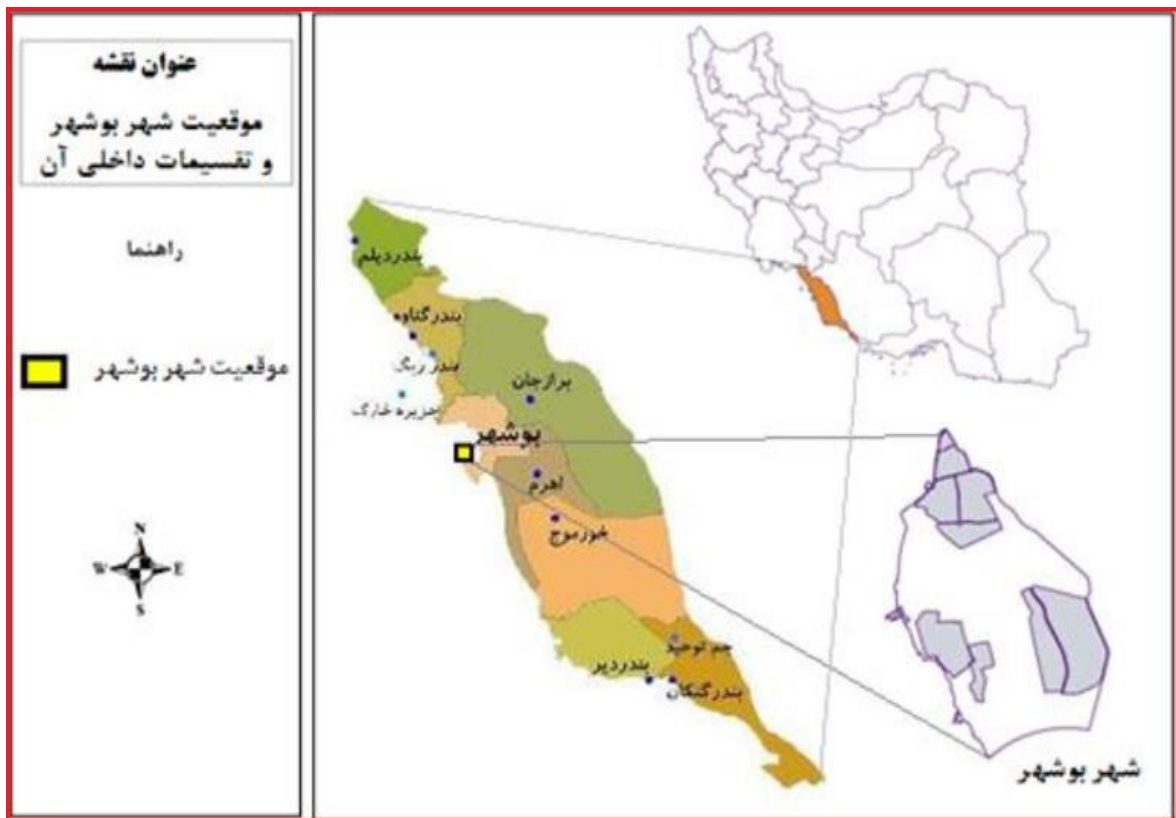
شهر بوشهر طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ شهرستان بوشهر ۲۹۸۰۵۹۴ نفر جمعیت دارد. مرکز و بزرگترین شهر استان بوشهر است (شکل (۱) که نرخ رشد سالانه ای در حدود ۱/۴ درصد به دارد. از کل سطح شهر تنها ۳/۲۵ درصد به اراضی شهری اختصاص دارد مابقی آن به اراضی نظامی (۲/۳۸٪) و مسیل، بوته زار و اراضی بایر (۶/۳۵) اختصاص یافته است شکل (۲) شهر

¹ - Berghman

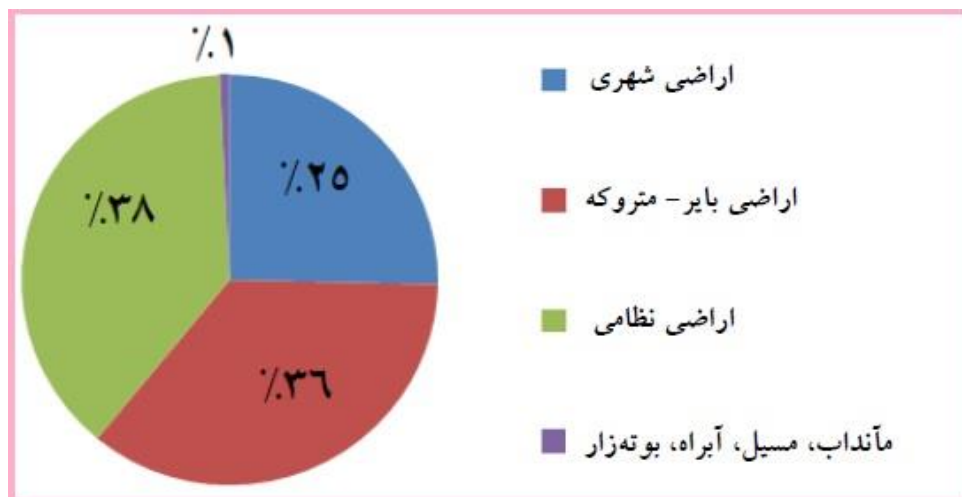
² - Hair

بوشهر به دو بخش شمالی و جنوبی تقسیم شده است. اراضی نظامی شهر را به دو قسمت شمالی و جنوبی تقسیم کرده است. (طرح تفصیلی بوشهر، ۱۳۹۶)

بندر بوشهر دارای آب و هوای نیمه حاره است. در تابستان بسیار گرم و مرطوب و در زمستان معتدل می باشد. شهر بوشهر دارای رژیم بارندگی مدیترانه ای میباشد و به طور معمول در مهرماه بارندگی منظم آن آغاز و روند افزایشی آن تا دی ماه ادامه دارد میزان بارندگی در بوشهر کم و به طور میانگین حدود ۲۸۰ میلیمتر در سال می باشد. آب شهر و تأسیسات مجاور آن از مناطق دوردست مانند چاههای آبرفتی برازجان رودخانه شاپور و چاه های خور موج تهیه می شود چرا که تا شعاع ۱۳۰ کیلومتری شهر کلیه منابع آبهای سطحی شور و غیر قابل استفاده است. آبهای زیرزمینی نیز بسیار فقیر و غیر قابل برداشت است. شهر بوشهر دارای شیب کم و ملایمی است.

شکل ۱: موقعیت شهر بوشهر و تقسیمات داخلی آن

شکل ۲: سهم اراضی با کاربری های مختلف در محدوده شهر

۵- آمار استنباطی

فرضیه اول: به جهت بهبود روند اسکان غیر رسمی در شهر کازون پارامتر های اقتصادی، اجتماعی و بهسازی کالبدی موثر می باشد.

جدول ۱: نتایج حاصل از میانگین و انحراف استاندارد در ابعاد کالبدی

عنوان	میانگین	انحراف معیار	بعد کالبدی
۳/۶۴	۱۳/۶	کیفیت زیرساخت ها	
۲/۶۴	۹/۶	کیفیت محیطی مسکونی	
۳/۳۳	۱۵/۶	کیفیت تعامل همبستگی	

جدول ۲: نتایج آزمون χ^2 تاثیر بعد کالبدی در پیدایش و گسترش اسکان غیر رسمی

مؤلفه ها	میانگین	انحراف معیار	کای اسکویئر (χ^2)	سطح معنی داری
بعد کالبدی	۳۵/۶	۶/۳۵	۸/۸۶	۰/۰۰۳

همان گونه که در جداول (۱) و (۲) مشاهده می نمائید بررسی وضعیت شهر بوشهر در بعد کالبدی نشان داده شده است که براساس نتایج به دست آمده از بین ابعاد کالبدی، کیفیت تعامل همبستگی بیشترین میانگین را دارا می باشد و همچنین یافته های حاصل از آزمون خی دو نیز حاکی از تفاوت معنادار در بعد کالبدی می باشد بدین صورت که مقدار کای اسکویئر برابر با ۸/۸۶ و مقدار سطح معناداری به دست آمده برابر با ۰/۰۰۳ می باشد و با توجه به اینکه سطح معناداری به دست آمده کمتر از مقدار خطای مجاز (۰/۰۵) می باشد و لذا بعد کالبدی در بهبود روند اسکان غیر رسمی در شهر بوشهر تاثیر داشته است.

فرضیه دوم: به جهت بهبود روند اسکان غیر رسمی در شهر کازون پارامتر های اقتصادی مانند درآمد پایین، خشکسالی و رکود کشاورزی و بیکاری موثر می باشد.

جدول 3: نتایج آزمون X^2 تاثیر عوامل اقتصادی در پیدایش و گسترش اسکان غیر رسمی

مولفه ها	میانگین	انحراف معیار	کای اسکویر (X^2) Chi-Square	سطح معنی داری
عوامل اقتصادی	۸۵/۴۳	۱۴/۳۶	۱۰۶/۳	۰/۰۰۳

در جدول (۳) نتایج حاصل از تاثیر عوامل اقتصادی در پیدایش و گسترش اسکان غیر رسمی نشان داده شده است که براساس نتایج حاصل مقدار کای اسکویر (X^2) برابر ۱۰۶/۳، و مقدار سطح معنی داری به دست آمده (۰/۰۰۳) می باشد که این مقدار نتیجه معناداری را نشان می دهد. بنابراین عوامل اقتصادی در پیدایش و گسترش اسکان غیر رسمی در شهر بوشهر موثر بوده است.

فرضیه سوم: به جهت بهبود روند اسکان غیر رسمی در شهر کازون پارامتر های سیاسی - اداری و مدیریت شهری موثر می باشد.

جدول ۴: نتایج آزمون X^2 تاثیر عوامل سیاسی - اداری و مدیریت شهری

در پیدایش و گسترش اسکان غیر رسمی

مولفه ها	میانگین	انحراف معیار	کای اسکویر (X^2) Chi-Square	سطح معنی داری
عوامل سیاسی - اداری و مدیریت شهری	۱۲/۲۳	۵/۰۳	۰/۰۶۳	۰/۱۶

با توجه به نتایج حاصل از جدول (۴) در بعد سیاسی - اداری و مدیریت شهری تفاوت معناداری مشاهده نمی شود، زیرا سطح معناداری به دست آمده بیشتر از مقدار خطای مجاز می باشد بنابراین در منطقه مورد مطالعه از نظر بعد سیاسی - اداری و مدیریت شهری در پیدایش و گسترش اسکان غیر رسمی تاثیر نداشته است.

۶- نتایج عبارتند از:

- با توجه به توان اقتصادی بسیار پایین ساکنین برخی محلات شهر بوشهر ساخت خانه های هرچند مناسب نیز دلیلی بر ماندن آنها نیست، بنابراین به منظور ماندگاری ساکنین، توانمند سازی اقتصادی دارای اهمیت بالایی است.
- چهار برنامه ریزی بازآفرینی شهری در نواحی خرد همانند شهر بوشهر قابلیت اجرا دارد و می توان با استفاده از اهداف و راهبردهای آن، برنامه های اجرایی را جهت فراهم نمودن شرایط مناسب زندگی، تولید نمود.
- هر برنامه ی بازآفرینی دارای اثرات پیش بینی شده و پیش بینی نشده ی مثبت و یا منفی بر مناطق هم جوار خود می باشد، به همین دلیل لزوم مطالعه ی همجوار نیز اجتناب ناپذیر است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۲۹۸۰-۷۷۸۶ISSN

- نگرش تصمیم گیران برای برنامه های مقابله با مناطق مسئله دار شهری بیشتر تک بعدی و اغلب کالبدی بوده است و به تأثیر متقابل پیوسته بین عاملان، تصمیم سازان، تصمیم گیران و استفاده کنندگان توجه نمی گردد.

۷- پیشنهادات

با توجه به نتایج پژوهش میدانی و تأیید فرضیات تحقیق پیشنهادهای ذیل ارائه می گردد :

- ۱- ایجاد شغل برای نیروی اقتصادی فعال و بیکار در شهر بوشهر جهت جلوگیری از گرایش آنان بویژه به سمت شاغل کاذب و غیر قانونی از طریق امکان دسترسی به منابع اعتباری و وام بویژه برای شاغلین در بخش غیر رسمی و بیکار.
- ۲- آسفالت روکش معابر در خیابان های شهر بوشهر از طریق حمایت بخش دولتی و شهرداری و با استفاده از نیروی کار و ساکنین محل در ازای پرداخت حقوق به آنها
- ۳- کمک در سازماندهی جامعه برای ارائه خدمات اجتماعی
- ۴- فراهم کردن امکان عرضه بی دغدغه زمین درمقیاس های کوچک و متناسب با توان اقتصادی مردم
- ۵- کمک به جامعه در گسترش احساس عضویت در جامعه خودی و همکار متقابل با سایر جوامع
- ۶- ایجاد نظامی برای بهره مندی کم درآمدهای مهاجر از سیستم بانکی، شبکه های زیربنایی و خدمات شهری، آموزشی و بهداشتی و کمک های دولتی.
- ۷- انجام اقدامات لازم جهت بهسازی شبکه فاضلاب و سیستم بهداشتی جمع آوری زباله.
- ۸- آموزش و ارتقای سطح آگاهی های مردم و بویژه خانوارهای اسکان یافته در قسمت های حاشیه نشین شهر بوشهر از طریق برگزاری کلاس های آموزشی بوسیله مسئولین برای آنها
- ۹- برنامه ریزی و ساماندهی اقتصاد شهر بوشهر بطوریکه بتوان از پتانسیل های موجود در آن استفاده کرده و توجه مردم را از مشاغل غیررسمی و کم درآمد بطرف مشاغل رسمی درآمدزا جلب نموده و درآمدهای موجود در بخش غیررسمی را نیز وارد بازار رسمی نموده و به ارتقای سطح اقتصاد محلی و ملی کمک کنیم.
- ۱۰- ساماندهی وضع اشتغال، ایجاد و گسترش فرهنگ واقعی اشتغال ساکنان سکونتگاه های غیررسمی خصوصاً در حاشیه های جنوبی شهر بوشهر
- ۱۱- افزایش مشارکت های مردمی در حل مسائل و مشکلات مربوط به خود
- ۱۲- جمعیت ساکن موجود در این محدوده را باید واقعیتی دانست که تضمین کیفیت زندگی آنان، یک الزام عملکردی در جهت کارایی کل سیستم منطقه کلان شهر شیراز است. بنابراین راه حل های مبتنی بر اعمال فشار و محدودیت محض و عدم خدمات رسانی لازم، حداقل نمیتواند واقعگرا و کارآمد باشد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۲۹۸۰-۷۷۸۶ISSN

۸- مراجع

- ۱- اوغلی، حسین، جواد، (۱۳۹۶)، " بررسی اسکان غیر رسمی در منطقه کلان شهر تهران (نمونه موردی: حصار امیر و شهرک انقلاب)", پایان نامه دوره دکتری، دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران.
- ۲- دهقان ناصر آبادی، علی رضا، (۱۳۹۴)، " کازرون و نمایندگان منتخب از استقرار جمهوری اسامی تا مجلس هفتم (جلد اول).
- ۳- طرح تفضیلی شهر بوشهر، (۱۳۹۶)، " مهندسان مشاور شهر و برنامه"، تهران، سازمان مسکن و شهرسازی بوشهر.
- ۴- فرهادی، رودابه، همتی گشتاسب، سروالدینف (۱۳۹۶)، " مکان گزینی مسکن اجتماعی (مطالعه موردی : مسکن مهر شهر کازرون)", دو فصلنامه علمی - پژوهشی " جغرافیای اجتماعی شهری"، دانشگاه شهید باهنر کرمان، سال ۳، شماره ۲، پیاپی ۱۱.
- ۵- مرکز آمار ایران، (۱۳۹۵)، " سرشماری نفوس و مسکن استان فارس".
- ۶- مسکن و شهرسازی استان فارس، (۱۳۹۵)، " طرح تفضیلی شهر کتزون".